

SOSYAL TABAKALAŞMAYI ÖNLEMESİ AÇISINDAN ZEKÂT MÜESSESESİ*

Öğr. Gör. Dr. Murat AYDIN**

ÖZ

İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için toplum halinde yaşamaktadırlar. İnsanların birlikte ve huzurlu bir biçimde yaşayabilmeleri için bir takım olguların o toplumda hüküm sürüyor olması gerekmektedir. Adalet, birlikte yaşayan insanların toplumdaki beklediği en önemli olgulardan biridir. Ancak insanlık tarihine bakıldığında huzursuzluğa sebep olan birçok olay yaşanmış ve halen yaşanmaktadır. Özellikle gelirin ve o toplumun kaynaklarının adil dağılmaması, insanların yalnızca kendi çıkarlarını düşünmesi ve sosyal tabakalaşmanın oluşması bu olayların en önemli sebeplerindendir. Sosyal tabakalaşma hemen her toplumda yaşanmış, insanlık için önemli sorunlardan olmuş ve insanların aynı ortamda huzurlu bir şekilde yaşamalarına engel olmuştur. Bu çalışma İslam'ın 5 şartından birisi olan zekât müessesesinin sosyal etkilerini konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, zekâtın sosyal tabakalaşmaya yaklaşım biçimini irdelemek ve toplumsal tabakalaşmayı önleme konusunda sahip olduğu argümanları tartışmaktır. Çalışmada belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda sınıf teorileri mercek altına alınmış, sosyal tabakalaşma konusu incelenmiştir. Ayrıca insanlık tarihi boyunca yaşanan büyük devrimlerin nedenleri araştırılmıştır. Sonuç olarak dünyada yaşanan büyük devrimlerin sebeplerinden birisinin toplumda oluşan tabakalaşma olduğu görülmüştür. Toplumun alt tabakasının üst tabakaya sürekli kin ve nefretle baktığı görülmüştür. Zekâtın uygulandığı Müslüman toplumlarda ise buna benzer bir tabakalaşmanın olduğu ancak devrimleri netice vermediği tespit edilmiştir. Bunun yanında köle azad etmek için zekât verme konusunun önemli bir konu olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: sosyal tabakalaşma, sınıf teorisi, zekâtın sosyal yönü

ZAKAT İNSTİTÜTİON IN TERMS OF SOCIAL STRATİFİCATION PREVENTİON

ABSTRACT

People live in society to meet their needs. Justice is an important fact that people living together expect from society. In order for people to live together and in a peaceful way, a number of facts must prevail in that society. Justice is one of the most important things that people living together expect from society. However, when we look at history of humanity, many incidents that caused uneasiness have been experienced and are still happening. Especially, the fact that income and the resources of that society are not distributed fairly, people think only of their own interests and social stratification are the most important reasons of these events. It is for this reason that people only think of their own interests and social stratification occurs. Social stratification occurred in almost every society, was one of the important problems for humanity and prevented people from living in the same environment in a peaceful way. This study deals with the social influences of zakat which is one of the five terms of Islam. The document scanning method has been used in the study. In this context, class theories and social stratifications have been examined. In addition, important revolutions of mankind have been examined, Influence of zakat on the slavery has been discussed. As a result, it has been

* Bu çalışma 19-21 Nisan 2018 tarihinde Demre / Antalya'da düzenlenen "II. International Applied Social Sciences Congress" isimli kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

** Uşak Üniversitesi / UBYO / Muhasebe Bilgi Sistemleri Bölümü / murat.aydin@usak.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7211-5208

seen that one of the causes of revolutions in the world is the stratification. Lower layer looks with hatred towards the upper layer. In the society where the zakat is applied, it is determined that a stratification similar to this does not yield the revolutions. In addition to this, it has been observed that the issue of giving zakat to freed the slaves is an important issue.

Keywords: social stratification, theory of class, social aspect of zakat

GİRİŞ

Bu çalışmada zekâtın sosyal yönü kurgulanmıştır. Zekâtın, toplumsal sorunların çözülmesinde etkin bir araç olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir. Dünyanın hemen her toplumunda tabakalaşma ve sınıflaşmalara rastlanmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik ayrıcalıklar insanları her zaman rahatsız etmiştir. Bu sınıflaşmalar özellikle gelirin bölüşümünde etkinliğini göstermiştir. Nihayetinde insanlık, tarih boyunca "alt sınıf - üst sınıf", "zengin-fakir", "burjuva-işçi" "asil- köylü" "toprak sahipleri- köle" çekişmelerine şahit olmuştur. Toplumsal uzlaşmazlıkların pek çok sebepleri vardır. O sebeplerden birisi de gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Gelir dağılımı ekonomik bir kavram olmanın yanında; nüfus oranı, eğitim, kültür, sosyal yapı ve insanların adalet kavramına olan yaklaşımlarından da etkilenmektedir (Karaman ve Özçalık, 2007:25-42). Sosyal dışlanmanın sebeplerinden biri olarak gösterilen gelir dağılımındaki adaletsizlik, devletlerin çözmesi gereken önemli problemlerdendir. (Çakır, 2002:83). Bu açıdan gelir dağılımı konusunun, sosyolojinin de ilgi sahasına girdiği söylenebilir.

İslam dinine göre sosyal adalet, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanır. Sosyal adaletin en önemli parçalarından birisi de gelirin adil dağılımıdır (Dhar, 2013:7). Gelirin yeniden dağılımı devletin ekonomiye müdahalesini önemli sebeplerinden birisidir. (Savaşan, 2013). Bu durum devletin ekonomiye müdahalesini meşru hale getirmiştir. İkincil gelir dağılımı ile devlet, vergi ve kamu harcamalarını kullanarak adaleti temine çalışmaktadır. Zekâtın ise etkin kullanıldığında, toplumsal uzlaşma ve gelirin adil dağıtılmasında önemli bir araç olabileceği düşünülmektedir. Çünkü zekât; yoksulluğu azaltacağı gibi, zenginler ve fakirler arasındaki hissi ve ekonomik uçurumu bertaraf edebilecek dini bir yükümlülüktür (Certel, 1998:156). Bir hadiste, "Zekât İslam'ın köprüsüdür" denmektedir¹. Zengin ve yoksul tabir edilen iki tabakadan, fakirden zengine hürmet, zenginden fakire ise merhamet gitmelidir (Nursi, 1996: 222).

Kapitalist iktisat literatüründe insan, genellikle homo economicus olarak tahlil edilmiştir (Eren, 2013: 367). Yani insan öncelikle kendi faydasını maksimize etmeye çalışır, bencildir. Ancak aynı insanın karakterinde işletilmeyi bekleyen, merhamet, cömertlik ve yardımseverlik gibi özellikler de vardır. Zekât birçok özelliği ile, hem kişisel anlamda, hem de toplumsal anlamda önemli iyileşmelere aracı olabilecek kritik bir müessesedir. Zekât din kökenli, ekonomik ve sosyal yönü olan bir yükümlülük, vicdanı ve kulluk bilincini tahrik eden, veren kişiyi manevi anlamda rahatlatan bir uygulamadır.

Eşitsizlik olgusu ister ekonomik temelli ister sosyal temelli olsun insanlığın en önemli problemlerinden olmuştur. Bu nedenle toplumların sosyo-politik yapılarını anlayabilmek adına sosyologlar ve siyaset bilimciler, eşitsizlikten beslenen "iktidar yapıları" ve "güç ilişkilerini" incelemişlerdir (Aslan, 2004: 126-143). Bilim adamları uzun yılların birikiminden sonra, toplumların iktidar yapıları ve güç ilişkilerini açıklamaya

¹ Beyhakî, *Şuab*, III, 20, 195; Heysemî, III, 62

yönelik iki ana teori ortaya koymuşlardır. Bunlardan birisi, "elit teorisi" diğeri ise "sınıf teorisi" dir. Elit teorisi; toplumdaki iktidar yapılarını ve güç ilişkilerini konu edinmektedir. Elit – halk farklılaşması temelinde toplumlarda görülen eşitsizlikleri açıklamayı hedeflemektedir (Arslan, 2003: 115-135). Ayrıca iktidar ve etki kavramları ile eşitsizliklerin nedenlerini açıklmaktadır. Bu çalışmada elit teorisinden ziyade sınıf teorileri hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir. Sınıf teorisi tam olarak ekonomik eşitsizliklerden doğmuştur denilebilir. Yine eşitsizliğin bir başka ürünü olan "sosyal tabakalaşmalar" konusu çalışmanın bu kısmında ana hatları ile ele alınmıştır.

1. Sınıf Teorileri

Sınıf teorisinde sınıf farklılaşması, ekonomik eşitsizliklere bağlanmakta ve "sahiplik" ve "kontrol" kavramları işlenmektedir. Sınıf teorisinin Marksist ve Weberci Sınıf Teorisi olmak üzere iki alt açılımı bulunmaktadır (Aslan, 2004: 126-143). Bu iki ana teori içerisinde de birçok versiyon bulunmaktadır. Tüm bu teorilerin amacı, temel toplumsal dinamik olarak varsayılan toplumsal sınıfları ve sınıf olgusunu açıklamaktır. Araştırmalarını eşitsizlik üzerine bina eden sosyal sınıf teorisyenleri de ekonomik eşitsizlik baz alındığında üç gruba ayrılırlar (Evans, 1993).

1.1. Marksist Sınıf Teorisi

Marksist teoriye göre sınıf kavramı iki şekilde ele alınmaktadır(Hindess, 1987: 21). İlk bakış açısına göre sınıf; ortak konumlara sahip bireylerin oluşturdukları statü olarak ifade edilmiştir. Diğer bakış açısı ise sınıfı, kültürel ve siyasi anlamda özelliklere sahip toplumsal aktör olarak tanımlamaktadır. Karl Marks ekonomiyi çok geniş bir platformda değerlendirmiş, diğer üst kurumların da mimarı olarak görmüştür. Ancak Poulantzas (1973), bu ilişkileri salt ekonomi açısından değerlendirmez. Ona göre ekonominin yanında, politik ve hukuki yapılar da etkin bir role sahip olabilirler. Marks'a göre üretim odaklı bir toplum dikkate alındığında, bütün toplumlar en az iki sosyal sınıfa ayrılırlar (Aslan, 2004: 126-143). "Yöneticiler" birinci sınıfı oluştururlar ki, onlar üretim araçlarına sahip olup kontrol altında tutarlar. Üretim araçlarını elinde bulunduramayan sınıfa da "sömürülen sınıf" denmektedir.

1.2. Weberci Sınıf Teorisi

Weber sosyal tabakalaşmanın 3 ögesine de atıfta bulunur (Etzioni, 1997: 14). Bunlar; sınıf, statü ve partidir. Ayrıca Weber sınıfı, ortak pazar konumuna sahip kişilerin bir araya getirdiği sosyal gruplar olarak tanımlar (Giddens, 1973: 4). Bu teoriye göre bireyin sınıf konumu, pazar konumuna göre belirlenir. Marks sınıfı üretim ilişkileri ile izah ederken, Weber ise ticari ilişkiler ile açıklamıştır. Ancak iki düşünürün birleştiği nokta ise; kapitalist yaklaşımın, işçiler ve sermaye sahipleri diye iki sınıfa sebep olduğudur. Weber'e göre üç temel sosyal sınıf vardır (Aslan, 2004: 126-143).

- * Mülk Sahipleri
- * Bilgi ve Beceri Sahipleri
- * İşgücü (Emek)Sahipleri

Weber sosyal çatışmanın önemli olduğu durumların varlığını kabul eder. Ancak tarihin her önemli olayında sosyal çatışmayı önemsemeyi doğru bulmaz. Zira bunu

Marks'ın "Tarih, sınıf çatışmalarının tarihidir" görüşüne katılmadığını belirtmektedir (Aslan, 2004: 126-143).

2. Sosyal Tabakalaşma

Geçmişte ve günümüzde; gelir, toprak mülkiyeti, eğitim ve kişisel ayrıcalık gibi olguların nüfus içerisinde eşit dağılmadığı gözlemlenmektedir. Nüfusun daha az olan kısmı bu varlıkların çoğunu almıştır. Ortada ciddi bir eşitsizlik bulunmaktadır. Sosyal tabakalaşmalar ise bu eşitsizlik halinin bir ifadesidir (Erdendoğdu, 2014). Başka bir ifade ile toplumsal tabakalaşma eşitsiz dağılımın sistematik yapısını tarif eden sosyal bir olgudur (Kalaycıoğlu vd., 2010:184). Sosyal sınıflar, sosyal tabakalar, sosyal statüler gibi kavramlarla ifade edilen bu toplumsal farklılaşmalar insanlık tarihinde her zaman olmuştur. Özellikle sanayi devrimi öncesi ve sonrası olmak üzere bu sınıflar Sosyoloji bilimi tarafından analiz edilmiştir. Literatürde incelendiğinde 4 tür sosyal tabakaya rastlanılmaktadır (Ünal, 2011:3). Bunlar; kölelik, kast, zümre ve toplumsal sınıftır.

2.1. Kölelik

Modern sosyoloji kuramı gelişene kadar, Aristo'nun "insanlar ya köle ya da özgür olarak doğar" anlayışı kabul edilmiştir (Kalaycıoğlu vd., 2010:184). Yine Aristo, köleyi ruhlu bir alet, canlı bir meta olarak tarif etmiştir. Kölelik; bir insanın başka birisinin malı ve mülkü olması ve yine bir insanın bir diğerine belirlenmiş bazı sebeplerle hizmet etmesidir (Ekinci & Menşei, 1995:20-25). Efendinin köle üzerindeki otoritesi, bir insanın başka bir insan üzerindeki otoritesinden her zaman farklıdır. Zira efendinin, kölesi üzerindeki yetkisi çok geniştir. Hatta bazı kaynaklarda efendi kölesini isterse azad edebilir isterse öldürebilirdi (Bozkurt, 1981: 65-103).

Kölelik çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Eski Yunan'da, İbranilerde, Eski Roma'da ve Arap toplumunda kölelik çok yaygın bir uygulama olduğu bilinmektedir. Göçebe hayatı yaşadıkları için Uygurlar dışında, Türk toplumunda köle uygulaması yoktur (Ekinci & Menşei, 1995:20-25. Hatta günümüzde de kölelik uygulamasının devam ettiğini söylemek mümkündür. Son araştırmalar, insanların istekleri dışında zorla alıkonulup zorla işlerde çalıştırıldıklarını belgelemiştir (Giddens, 1987).

2.2. Kast

Kast sistemi toplumların tabakalaşmasına çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu sistemin en önemli özelliği, Hindistan'da görülmüş olmasıdır (Açıkgöz, 2000:293). Her ne kadar benzer sistemler başka coğrafyalarda da görülse de kast sistemi Hindistan merkezli bir sistemdir. İnsanlar hangi sosyal sınıfta doğmuşlarsa, o sınıfın içinde ölürlükler. Kast sisteminde sınıflar arası geçiş yoktur. Kişiler hangi sınıfta doğmuşlarsa o sınıfta ölürlükler (Öksüz,1980:81-92). Kastların eğitim durumu, gelirleri, meslekleri ve yaşam tarzları birbirinden tamamen farklıdır. Tarihteki sosyal sınıfların en katısından daha da katıdır. Bazı sosyologlar kast sistemi ile sosyal sınıfı aynı statüde değerlendirmeyi yanlış bulurlar (Bilgiseven, 1976:155). Bu sistem diğer üç sistem gibi hiyerarşik yapıya sahiptir. Kast terimi, Portekiz ve İspanyolca'da "casta" ırk, soy anlamına gelmektedir. Latince'de ise "castus" kelimesi ile saf soy anlamını

taşımaktadır.² Kast sisteminde 5 sınıf bulunmaktadır. Bunlar; Brahmanlar, Kshatriyalar, Vaisyalar, Sudralar ve Dalitlerdir (Erdendoğdu, F. 2014).

2.3. Feodal Zümre

"Stand" kelimesi ile literatüre dâhil olan zümre, Alman sosyologların geliştirdiği bir kavramdır. Türkçe'de tam bir karşılığı bulunmamakla beraber, zümre kelimesi en yakın anlamdaşdır. Bazı kaynaklar bu kelimeyi "mülk sahipleri" olarak çevirmişlerdir (Erdendoğdu, 2014). Sosyal tabakalaşmanın bir çeşidi olan zümre sisteminin en belirgin örneği, Orta Çağda tarım ekonomisinin hâkim olduğu Batı Avrupa'sındaki feodal düzendir (Ülgen, 2010:4). Zira literatür incelendiğinde zümre sistemi ile feodalitenin özdeşleştiği görülmektedir. Bunun için çalışmanın bu kısmında feodal düzenden bahsedilmiştir. Feodalite askeri ve siyasi bir örgütlenme olarak ortaya çıkmış bir sistemdir. Avrupa'nın askeri savunması soylu asilzadeler tarafından, askeri birliği de kiliseler eliyle yapılmıştır. Üretim ilişkilerinde de köylüler asilzadelere bağımlı hale gelmiştir.³

Feodalizm; Avrupa coğrafyasında köleliğin yerini almış, sonunda kapitalizm tarafından ortadan kaldırılmış toplumsal ekonomik sistemdir (Öksüz, 1980:126). Feodal düzenin en önemli parçasının kilise olduğu düşünöldüğünde, Ortaçağ Avrupa'sının dinsel değerlere göre şekillendiği görülmektedir (Çetin, 2002:82). Sosyoloji yazınında, Feodal zümrenin 4 temel sınıfı olduğu ifade edilmiştir. Bunlar ise; soylular, rahipler, hür şehirli ile köylüler ve serflerdir (Özçelik, 1951).

2.4. Toplumsal Sınıf

Toplumsal tabakalaşmada bir başka ayırım da "sınıf" veya "toplumsal sınıf" şeklinde ifade edilen kavramlardır. Toplumsal sınıf bundan önce anlatılan sınıflara göre daha esnek bir yapıya sahiptir. Literatürde sınıf, açık ve kapalı oluşlarına göre üç gruba ayrılmıştır. Bunlar; kapalı, yarı açık ve açık sınıflardır. Toplumsal sınıflar açık olanlarına örnektir. Kast sistemi ise kapalı sınıflara spesifik bir örnektir. Kapalı sınıflarda mobilite söz konusu değildir. Ancak açık sınıflarda ise tam tersi olarak, sınıflar arası değişmeler yaşanabilmektedir. Toplumsal sınıfı oluşturan üst, orta ve alt olmak üzere üç temel sınıf bulunmaktadır (Ünal, 2011). Üst sınıfı mülk sahipleri teşkil etmektedir. Bunlar genel nüfusun çok azını temsil eden zenginlerdir. Esasen heterojen bir yapıya sahiptir. Yani bu sınıfta eğitim seviyeleri belirleyici bir etkidir. Bu sınıf; öğretmen, doktor, yönetici vb. gibi profesyonellerin tarafından oluşturulmuştur. Alt sınıf ise tamamen ücret karşılığı çalışan işçiler tarafından oluşmaktadır. Toplumsal sınıfı diğer sistemlerden ayıran en temel özellik, yasal ve dini bir buyrukla kurulmamış olmaması ve doğuştan kazanılmış olmamasıdır (Erdendoğdu, 2014:7). Bu sınıf sistemi diğer sistemlerden daha akışkandır. Sınıflar arasında aleni bir sınır bulunmamaktadır. Ekonomik kaynakların paylaşılması bu sistem bireylerini yakından etkiler. Örneğin gelir farklılıkları ve çalışma koşulları sınıflar arasındaki mesafeyi etkilemektedir (Erdendoğdu, 2014:7).

3. Yöntem ve Amaç

²https://tr.wikipedia.org/wiki/Kast_sistemi

³http://www.felsefe.gen.tr/sosyoloji/zumre_sistemi_nedir_ne_demektir.asp

Çalışma sosyal tabakalaşmaları konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, zekât müessesesinin toplumda yaşanan sınıflaşmalara nasıl etki edebileceğinin tespitidir. Bu çalışmada belge tarama metodu kullanılmıştır. Öncelikle sosyoloji literatürü taranmış ardından zekât uygulamasının sosyal tabakalaşmaya ne tür katkılar sunacağı irdelenmiştir.

4. Bulgular

Literatür incelendiğinde iki durum gözlemlenmiştir. Birincisi; sosyal tabakalaşmaların, toplumda ciddi huzursuzluklara neden olduğudur. Bu huzursuzlukların en ciddi yansımaları da devrim olarak kendini göstermiştir. Devrimler incelendiğinde genel olarak başlatanların yoksul köylü, ezilmiş işçi veya köleler tarafından başlatıldığı fark edilmiştir. Esasen sosyal tabakalaşma isyan, ayaklanma veya devrim ile yıkılmıştır. Yoksul tabaka devrim yapmaya kendini mecbur bilmiştir. Bu devrim girişimlerinden bazıları başarıya ulaşırken bazıları da bastırılmıştır. Fakat girişimlerin tamamı kanlı sonuçlanmıştır.

İkinci durum ise; İslam toplumlarında sınıflaşmadan veya gelirin adil paylaşılmamasından kaynaklanan isyan ve devrimlerin olmayışıdır. Zira "İslam Devrimi" ve son dönemlerde de "Arap Baharı" olaylarından başka İslam tarihinde rastlanmamıştır. İslam Devrimi ise anayasal monarşiden, Şii mezhebini esas alan şariat yönetimine bir geçiştir. Yakın tarihte herkesin şahit olduğu Arap Baharı ise, siyasi içerikli ve yönetsel sorunlardan kaynaklanmaktadır. İslam dini sosyal tabakalaşmaya uygun bakmaması, köleliği kaldırmak için hükümler getirmesi ve sosyal yardımlaşma müessesesini özellikle zekât kurumunu işletmesi kişiler arasındaki mesafeyi açmamıştır. Ancak zengin ve fakir tarih seyriinde her dönem olmuş ve halen bulunmaktadır.

4.1. Zengin ve Fakir Kavramlarının Sosyolojik Analizi

Zengin ve fakirler bazı istisnalar dışında her toplumda bulunan iki önemli aktördür. Esasen zenginlik ve fakirlik, toplumun maddi ve mali kaynaklarının dengesiz dağılımından dolayı ortaya çıkmaktadır. Gerek sosyal teorisyenlerin tahlillerinde gerekse sosyal tabakaların analizlerinde bu iki kavram farklı isimlerle konu edilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Teorisyen ve Sosyal Tabakaların Zengin-Fakir Analizleri

<i>Toplumsal Tabakalar</i>	<i>Zengin-Fakir Karşılıkları</i>
1. Karl Marks	Yöneten - Sömürülen
2. Marks Weber	İşçi Sınıfı - Sermaye Sahipleri
3. Kölelik Sistemi	Efendi - Köle
4. Kast Sistemi	Brahman - Sudra / Dalitler
5. Feodalizm	Soylular - Serfler (Esirler)

6. Sosyal Zümre

Üst Sınıf - Alt Sınıf

7. İslamiyet (Osmanlı)

Yöneten - Yönetilen (Reaya)

Kaynak: Tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 1’de zengin ve fakirin toplumsal tabakalardaki karşılıkları yer almaktadır. Sosyal tabakalaşma konusu irdelendiğinde ise 4 tabaka dikkati çekmektedir. Mesela kölelik müessesesinde iki temel aktör bulunmaktadır. Aristo bu aktörleri " İnsan ya köle doğar ya da özgür" cümlesi ile ifade etmiştir. Kölelik sisteminde köle işçi sınıfını, efendi ise sermaye sahiplerini temsil etmektedir. Kast sisteminde ise, Brahmanlar en soylu ve toprak sahibi sınıf iken Sudralar işçi sınıfını ifade etmektedir. Kast sisteminde Dalitlerin yeri bile yoktur. Şehrin dışında yaşamalarına müsaade edilmiştir. Feodal sistemde dikkat çeken iki sınıf ise soylular ve serflerdir. Soylular sermayenin başında bulunmakta, serflerin mülkiyet hakkı bulunmamakta ve işçi sınıfını temsil etmektedirler. Sosyal zümrede üst ve alt sınıf bulunmaktadır. Alt sınıf çalışan halktır. İslamiyet’i temsil eden devletlerden birisi olan -her ne kadar diğer sistemlerden daha adil olsa da- Osmanlı Devletinde bile yöneten ve reaya sınıfları bulunmaktadır.

Sınıf teorisyenleri ve sosyal tabakalaşma çeşitleri incelendiğinde zengin ve fakir kavramlarına karşılık gelen iki sınıf kolaylıkla görülmektedir. Tarih boyunca toplumda bu iki sınıf, farklı isimlerle de olsa hep olmuştur. Günümüzde de emek sahipleri olan işçiler ve sermaye sahipleri olan zenginler tüm dünyada varlıklarını sürdürmektedirler. Toplumda, sadece tek bir sınıfın olmasını beklemek ve istemek gerçeğe uygun düşmemektedir. Ancak iki sınıf arasındaki köprülerin kurulması mümkündür. Ve bunun temin edilmesi gerekmektedir. Aksi halde işgücü sahipleri ile sermaye sahipleri arasında huzursuzlukların son bulması mümkün görünmemektedir. İnsanlık tarihinde meydana gelen devrimler bu huzursuzlukların bir anlamda dışı vurumudur.

4.2. İslam Devletlerinde Toplumsal Yapı

İslam dininde toplumsal tabakalaşma, diğer din ve toplumalarda olduğu kadar sert ve net çizgilerle çizilmemiştir. Zira en temel sınıflandırma, Müslim ve gayrı Müslim ayrımlarıdır. Ali İmran suresi 139. ayette inanların üstün olduğu vurgulanmıştır. Esasen ayette ifade edilen üstünlük sınıfsal anlamda bir üstünlükten çok, Allah (c.c.) katında bir üstünlüğü ifade etmektedir. Bu manayı kuvvetlendiren bir hadisi şerif veda hutbesinde söylenmiştir. Üstünlüğün ancak takvada olduğu ifade edilmiştir. Ancak İslamiyet’te çokça eleştirilen bir konu olan köleliktir. Çünkü kölelik İslamiyet ile var olan bir kavram olarak düşünülmektedir. Hâlbuki köleliğin çok eski çağlara dayandığı ve birçok toplum tarafından benimsendiği çok açık bir gerçektir. Çalışmanın önceki kısımlarında da ifade edilmiştir ki; köleliği İslamiyet ihdas etmemiş, sonrasında teşvik etmemiş ve tamamen bitmesinin önünü açacak uygulamalara yer vermiştir.

İslam’ın büyük devletlerinden Osmanlı’da ise Müslim ve gayrı Müslim ayrımına riayet edildiği ancak kölelik uygulamasının fiilen uygulanmadığı görülmektedir. Gayrı Müslimlerin ise "cizye" vergisi ödemekten başka bir ayrıma tutulmadığı bilinmektedir. Bundan başka Osmanlı’da halk, yönetenler ve reaya denilen iki ana sosyal gruba

ayrılmışlardır (Shaw, 1999). Ancak bu sınıflaşma, Batıdakilerden çok farklı olmanın yanında, gayri Müslimleri de kapsamaktadır. Yani Müslüman olmayan halk ta yönetici veya reaya olabilmektedir.

Tablo 8. Osmanlı'da Toplum Yapısı

Yönetenler	Reaya (Yönetilenler)
<i>İcrai Askeriler</i>	Kentliler (Tüccar-Esnaf)
<i>Ulema</i>	Köylüler
	Göçebeler

Kaynak: (Akşin, 1977:31-46)

Yönetenler ayrıca üçlü bir ayrıma daha tabi tutulmaktadır. Bunlar; ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıflarıdır. İlmiye kısmında medresede tahsil görmüş müderris, hoca ve muallim gibi din eğitiminde görev alan kişiler bulunmaktadır. Kalemiye sınıfında, maliye ve yazı işlerinden sorumlu bürokratlar bulunmaktadır. Seyfiyede ise, askeri personel bulunmaktadır. Yönetilenlerin en önemli özelliği vergi vermekle yükümlü geniş halk kitlesi olma özelliğidir. Kısacası Osmanlı Devletindeki sosyal yapı, diğer sınıf sistemlerinden çok farklıdır. Çünkü diğer sınıflaşmalarda statülerde akışkanlık ya hiç yok veya çok zordur. Bu sistemde ise, sınıf özellikleri doğuştan kazanılmış değildir. Sonradan kazanılıp akışkan bir yapıya sahiptir.

4.3. İslam Dininde Kölelik Hukuku

Her toplum ve zamanda olduğu gibi, dinler tarihinde de köleliğe rastlanmaktadır. Diğer dinlerdeki kölelik yelpazesi çok geniş ve şartları da çok ağırdır. Mesela Yahudilikte, borçlanan kimsenin bile alacaklısının kölesi olma durumu söz konusudur (Ekinci ve Menşei, 1995:20-25). Asırlarca dünya toplumlarında yerleşmiş bir uygulama olan köleliği İslam dini gelir gelmez kaldırıp yasaklamamıştır. Köle olma şartlarını zorlaştırmış, kölelerin ağır koşullarda çalışmalarını engellemiş ve efendilerinin kölelerine karşı daha ılımlı davranmasını sağlamıştır (Aktan, 2001:64). Ayrıca birçok Hadiste köle azad etmenin faziletlerinden bahsedilmiş ve belirli bir bedel karşılığında azad edilebilmesinin önünü açmıştır. Bu açılarından bakıldığında İslam dini köleliği tedrici olarak kaldırmayı hedeflemiştir.

Kuran'da mevcut köle sayısını arttıracak bir ayete rastlanmamaktadır. İslam'ın nüzulünden sonra köleleştirme durumu sadece savaş esirleri ile sınırlı tutulmuştur. Kaldı ki esirlerin köleleştirilmesi birçok alternatiften sadece birisidir (Aktan, 2001:64). Kısaca İslam'ın köleliğe bakışı bir kaç maddede özetlenebilir (Armağan, 1978:338). *Birincisi*; kölelik uygulaması İslam tarafından getirilmemiştir. Daha önce bu müessese mevcut idi. İslamiyet tüm milletlerin kabul ettiği bu durumu hemen kaldırması uygun olmazdı. Zira düşmanlar bunu Müslümanların aleyhine kullanıyorlardı. Böyle bir ortamda köleliğin kaldırılması maslahatsız olacaktı. *İkincisi*, İslam dini köleliği açık ve net bir şekilde kabul etmemiştir. Zira İslam'ın bu müesseseye bağlı kalmasını gerektiren bir ayete rastlanmamaktadır. Aksine kölelerin azledilmesini teşvik eden

birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. *Üçüncüsü*; İslamiyet köleliği tamamen kaldırmağa ve zararlarını bertaraf etmeğe götüren gerekli önlemleri almış, yolları inşa etmiştir. Köle ile efendisi arasında, azad olmak için yapılan mükatebe akdi gibi bazı uygulamalarla kölelerin azad edilmesinin önünü açmıştır (Armağan, 1978:338).

4.3.1. Zekât ve Köle Azadı İlişkisi

Zekât ile köle azadı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Zira Tevbe suresi 60. ayette de belirtildiği üzere, zekâtın sarf yerlerinden birisi de "er-rikab" tabir edilen kölelerdir. Zekât kölelere verilebileceği gibi, kölelerin azad edilmesi için de verilebilmektedir. Rikab kelimesi, azad edilmesi konusunda efendisi ile anlaşma yapmış köleyi ifade etmektedir. Bu anlaşmanın fıkhi anlamı mükatebe akdidir. Esasen zekât, mükatebe yapan köleye de verilebileceği gibi, yapmayana da verilebilir (Duman, 2011:1-54). İslam'ın ilk dönemlerinde beyt-ül malda köle azadı için ayrıca bir kalemin bulunması bu konuya daha da açıklık getirmektedir. Köle azadı başlı başına önemli bir mesele iken, zekât ile bunun tahkim edilmesi çok daha önemlidir (Baran, 2006).

4. Zekâtın Sosyal Hayata Sunduğu Katkıları

Yoksulluk; insanlık tarihi boyunca var olan, siyasi, ekonomik ve sosyal etkilere sahip bir kavramdır (Hassan, 2010: 261-281). Zekât zengin ve fakir arasında kin ve nefret duygusunu en asgari seviyelere indirmiştir. Zekât müessesesi işlerlik kazandığı ölçüde toplumun tüm sınıflarının refahı artacaktır (Lorgani, Nematı, Jahannavard, 2014:10-17). Esasen zekâtın bir takım fonksiyonları toplumsal uzlaşının sağlanması açısından çok önemlidir. Bu fonksiyonlar aşağıda irdelenmiştir.

4.1. Köprü Olma Fonksiyonu

Zekât, ilahi bir buyruk olmanın da ötesinde, zengindeki merhamet duygusunu tahrik ederek, servetinin belli bir kısmını fakirlere aktarmasını temin eder. Zenginin bu hareketi fakir kimseler tarafından memnuniyetle karşılanır ve zengine karşı hürmet duygusu besler. Ebu'd-Derda'nın (r.a) rivayetine göre hadiste, bu özelliğinden dolayı zekât için "köprü" tabiri seçilmiş (Taberani, 1983:380), hiç kimsenin onurunu zedelemeyen toplumsal uzlaşmayı temin etmesine atıfta bulunulmuştur. Köprü; "*Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan Ahşap, kâgir, beton veya demir yapı*" şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Bu tanımda; bir engelle ayrılmış iki yakadan bahsedilmiştir. Köprü ise iki yakayı birbirine bağlayan sağlam bir yapıdır. Bu açıdan bakılırsa zekât, her hangi bir engelle ayrılmış zengin ve fakiri birbirine bağlayan beton ve demir gibi sağlam bir yapıdır.

Zekât fertten ferde bir köprü olabileceği gibi toplumsal anlamda da bir köprü vazifesini görmektedir (Özdemir, 2007:20). Halife Hz. Ebu Bekir zamanında mürtetlerin bir kısmı, namaz kılacaklarını ancak zekât vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir de onlara, namaz ile zekât arasını birbirinden ayıranlarla savaşaacağını söylemiştir. Bu kararlı duruş karşısında mürtetler zekât vermeyi kabul

4

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57827deca2f157.30793337, Erişim tarihi: 11.01.2019

ederek İslam ile tekrar köprü kurma imkânı bulmuşlardır. Böylece onlar için de zekât, tam bir İslam köprüsü olmuştur (Çakan, 1994:5).

Yardımlaşmanın öneminin vurgulandığı bir çalışmada (Nursi, 1996:50), "*Müslümanların birbirine yardımları, ancak zekât köprüsü üzerinden geçmekle yapılır. Zira yardım vasıtası zekâttır. İnsanların heyet-i içtimaiyesinde intizam ve asayişini temin eden köprü, zekâttır. Âlem-i beşerde hayat-ı içtimaiyenin hayatı, muavenetten doğar. İnsanların terakkiyatına engel olan isyanlardan, ihtilallerden, ihtilaflardan meydana gelen felaketlerin tiryakı, ilacı, muavenettir.*" ifadeleri ile toplum hayatında meydana gelen ayrışmaların temel sebebi zekât verilmemesine bağlanmıştır. Buna göre; Müslümanların kendi içerisindeki yardımlaşmalarının en iyi şekli zekâttır. Yardımlaşmanın olmadığı bir toplumda ayrışmaların olması doğal bir neticedir. Bu sorunların ilacı ve çözümü "muavenet" yani yardımlaşmaktır. Yardımlaşmanın da en iyisi zekât köprüsünden geçilmekle yapılır. Asayiş ve düzenin sağlanması da buna bağlıdır.

4.2. Asayişini Sağlama Fonksiyonu

Adam Smith, ahlak teorisinde din olgusunu, rasyonel düşüncenin bir bileşeni olarak kabul etmiştir (Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya, 2007: 69-94). Din, sosyal değerleri kuvvetlendiren ve yasa dışılığı engelleyen bir sistemdir. Dindarlığın ya da dini etkenlerin, suç işleme eğilimini azalttığı ve ahlaki bilinci arttırdığı, yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. ABD, Almanya, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerin dindar eyaletlerinde, dindar olmayanlara göre daha az suç işlendiği tespit edilmiştir (Torgler, 2005: 525-531). Bu anlamda zekât; din kökenli, vicdanı tahrik eden ve veren kişiyi manevi anlamda rahatlatan bir uygulamadır.

Asayişini sağlama konusunu, hırsızlık, cinayet, kumar, gibi toplumsal huzuru tehdit eden suçlarla beraber düşünmek gerekir. Zira bu suçların sebepleri incelendiğinde temelinde yoksulluk ve sefilliğin yattığı görülmektedir. Ankara'da yapılan bir çalışmada (Nirun, 1968:121-188) hırsızlık yapanların önemli bir kısmının yoksulluk içerisinde oldukları tespit edilmiştir. İslam öncesi özellikle Arap toplumlarında hırsızlık, cinayet, kumar vb. gibi suçların çokça işlendiği ancak İslamiyet'le birlikte ciddi oranda azalma görüldüğü belirtilmektedir (Kunduracı, 2012:191-226). Toplumda belirli bir gelir seviyesine ulaşmış insanların suça meyillikleri oldukça düşüktür. Bu anlamda yoksullara zekât verilmesi onları "orta direk" denilen tabakaya yakınlaştıracığından bahsi geçen suç oranlarında önemli bir azalmanın olacağı düşünülmektedir.

4.3. Cömertliğin Önünü Açma Fonksiyonu

Ayrıca zekât, mal biriktirme sevgisini ve mülkiyet güdüsünü netice veren cimriliğin önünü kesip, cömertliği o toplumda sabit kılabilir (Certel, 1998: 160). İktisat literatüründe insan, genellikle homo economicus olarak tahlil edilmiştir (Eren, 2013: 367). Yani insan öncelikle kendi faydasını maksimize etmeye çalışır, bencildir. Ancak insanın yapısında işletilmeyi bekleyen, merhamet, cömertlik, yardımseverlik gibi duygular ve hisler de vardır. Zekât gibi ilahi bir emir ile insandaki bu özellikler ortaya çıkabilecektir.

4.4. Sosyal Güvenlik Fonksiyonu

İslam dininde "sosyal güvenlik kurumu" isminde bir müessesese yoktur. Ancak Müslümanların diğer tüm insanların yardımına koşmasını sağlayacak ve toplumda doğal bir şekilde sosyal güvenliği sağlayacak bir takım müesseseler bulunmaktadır. Bu müesseselerin bir kısmı zorunlu, bir kısmı ise toplumun inisiyatifine bırakılmıştır. Zekât ve fitre olmak üzere zorunlu olan iki tane sosyal güvenlik müessesesi vardır (Güner ve Korkut, 2013:289-304). İslam'da sadaka, karz-ı hasen ve vakıf gönüllülük esasına dayanan müesseselerdir. Sosyal güvenlik; insanın hayatını onurlu bir şekilde sürdürebilmesi için en gerekli temel bir haktır (Canbay ve Demir, 2013:303-315). Böyle önemli bir hak, dört duvarı olan bir kurumdan ibaret değildir. Zira zekât; devletin bütçesini bir nizam altına alan, üretim, para ve servetin dağılımını bir sistem içerisinde gerçekleşmesini sağlayan iktisadi bir müessesedir (Güner ve Korkut, 2013:289-304). Günümüzde faaliyet gösteren sosyal güvenlik kurumlarının işleyişleri de bu tanımdan farklı değildir. Bu sebeple zekât sisteminin oturduğu bazı ülkelerde, toplumda önemli bir sosyal güvenlik kurumu olarak görülmektedir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca insanların bütünü ile eşit olduğu bir zamana rastlanmamaktadır. Günümüzde zengin ve fakir diye ifade edilen toplumun iki temel aktörü, önceki asırlarda farklı isimlerde gündeme gelmişlerdir. Örneğin 100 yıl öncesine kadar birçok toplumda köle ve efendi gerçeği bulunmakta idi. Büyük devrimlerin merkezinde yer alan işçi sınıfı ile sermaye sahiplerinin çekişmeleri de birçok ülkeyi uzun yıllar meşgul etmiştir. Tüm bunların temelinde o toplumun sahip olduğu kaynakların, insanlar arasında adaletli dağıtılmadığı gerçeği yatmaktadır. Bu olgu bu güne kadar süregelmiş ve halen çözüme kavuşmamıştır.

Zekât İslam'ın en önemli şartlarından birisidir. Zekâtın dini boyutlarının yanında sosyal hayata bakan boyutları da bulunmaktadır. Özellikle toplumda iki uç gibi görünen zengin ve fakir arasında kuracağı köprü toplum hayatına sunacağı katkıların başında gelmektedir. Bu çalışma zekâtın, toplumsal tabakalaşmalar neticesinde insanlar arasındaki huzursuzluğu ne ölçüde azaltılabileceğini konu edinmektedir. Sosyoloji literatürü sınıf teorileri ve sosyal tabakalaşmalar konuları çerçevesinde incelenmiştir. Karl Marks ve Marks Weber olmak üzere iki sosyal teorisyenin varlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca kölelik, feodal zümre, kast ve toplumsal sınıf olmak üzere toplumda dört tabakanın var olduğu görülmüştür.

İslam devletlerinde toplumsal yapı ele alınmıştır. İslam toplumlarında, diğer tabakalaşmalarda olduğu gibi kesin ve net çizgiler bulunmamaktadır. Her doğan insanın mecbur olduğu bir sınıf kesinlikle bulunmadığı da tespit edilmiştir. Zira kölelik müessesesi İslam dininden daha önce olduğu, İslam'da zekât uygulaması ile kölelerin azad edilmesinin önünün açıldığı da görülmüştür. Çalışmanın son kısmında zekâtın sosyal fonksiyonlarında da bahsedilmiştir.

KAYNAKLAR

AÇIKGÖZ, Ö. (2000). Sosyolojinin Problemleri Bir Konusu Olarak, " Sosyal Sınıf" Kavramı Üzerine Önemli Sosyologların Düşünceleri ve Yorumları. *Sosyoloji Konferansları*, (26), 281-308.

AKŞİN, S. (1977). "Osmanlı-Türk Toplumundaki Sınıf Yapısı Üzerine Bir Deneme." *Toplum ve Bilim* 2, s. 31-46.

AKTAN, H. (2001). "Hz. Peygamber döneminde kölelik olgusu ve insan özgürlüğüne Kur'anî yaklaşım". Atatürk Üniversitesi İlahiyât Tetkikleri Dergisi, (16), s. 59-79.

ARMAĞAN, S. (1978). "İslâm Hukukunda Eşitlik" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Cilt 44, Sayı 1. 325-341

ARSLAN, D. A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 115-135.

ARSLAN, D. A. (2004). Temel sorunları ve açılımları ile sınıf teorisi, sınıf bilinci ve orta sınıflar. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 126-143.

BARAN, Ş. (2006). "Felsefenin gözüyle Kur'an'da kölelik ve cariyelik" (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Felsefesi Bilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi

BİLGİSEVEN, A. K. (1976). *Genel Sosyoloji*. İstanbul Üniversitesi.

BOZKURT, G. (1981). Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38(1), 65-103.

CANBAY, T., ve Demir, M. (2013). "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 303-315.

CERTEL, H. (1998) "İslamî İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri." *Ekev Akademik Dergisi* 3: 147-156.

ÇAKAN, İ.L. (1994) "İslam Köprüsü", *Altınoluk Dergisi*, Sayı:96 s. 5

ÇAKIR, Ö. (2002). "Sosyal Dışlanma". *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4 Sayı:83-104

ÇETİN, H. (2002). Liberalizmin tarihsel kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 79-96.

DHAR, P. (2013). "Zakat As A Measure Of Social Justice In Islamic Finance: An Accountants Overview." *Pranam Dhar / Journal of Emerging Economies and Islamic Research / Vol.1 No.1(2013)*, s. 1-11.

DUMAN, M. Z. (2011). "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-54.

EKİNCİ, E. B., & Menşei, K. (1995). Tarihimizde Kölelik. *Köleleri Evlat Sayan Medeniyet, Tarih ve Medeniyet*, S, 11, 20-25.

- ERDENDOĞDU, F. (2014). "Sosyal Tabakalaşma ve Eşitsizlik". Pamukkale Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Web: <https://pamukkale.academia.edu/FezaErdendogdu>, son (Erişim: 15.08.2017)
- EREN, İsmail, (2013) "İslam'ın Ekonomik Yapısında İnsan Modeli: Homo Economicus İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18.1.s. 367-384.
- ETZİONİ-H. (1997). "Classes And Elites In Democracy And Democratization: A Collection Of Readings" (Vol. 1083). Taylor & Francis.
- EVANS, G. (1993). "Testing the validity of Golthorpe's Class Schema". European Sociological Review, 8(3): 211-232.
- GÖKBUNAR, ALİ, SELİM S. ve YANIKKAYA H. (2007). "Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma." Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 18.63 , s. 69-94.
- GÜNER, T., KORKUT, G.(2013). "Teorik Temelleri Bakımından Türkiye'de Sosyal Güvenlik Uygulamalarına Ahlaki Ve Sosyo-Ekonomik Yaklaşım", 11.Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi 6-8 Mayıs, Bursa Sosyoekonomik Yaklaşım. Bildiriler Kitabı-I, 289.
- HASSAN, M. K. (2010). "An İntegrated Poverty Alleviation Model Combining Zakat, Awqaf And Micro-Finance". In Seventh International Conference. The Tawhidi Epistemology (pp. 261-281).
- HİNDESS, B. (1987). "Politics And Class Analysis". Blackwell Pub
- KALAYCIOĞLU, S., Çelik, K., Çelen, Ü., & TÜRKİYILMAZ, S. (2010). Temsili bir örnekleme sosyo-ekonomik statü (SES) ölçüm aracı geliştirilmesi: Ankara kent merkezi örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1).
- KARAMAN, B., & ÖZÇALIK, M. (2007). Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 25-42.
- KUNDURACI, N. F. (2012). "İslam Medeniyetinin Oluşumunda Sosyal Sermaye". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 33(33), 191-226.
- LORGANİ, M. S., Nemati, M., Jahannavard, F., ve Jirhandeh, A. H. (2014). "Islamic Ethics in Accounting". *Academic Journal of Research in Economics and Management*, 2(2), 10-17.
- NİRÜN, N. (1968). "Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma". Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi Cilt: 6 Sayı: 0 Sayfa: 121-188
- NURSİ, S. (1996) "Risale-i Nur Külliyyatı: İşarat-ül İ'caz", s:49
- ÖKSÜZ, E. (1980). Feodal Düzen ve Sosyal Değişmeler. *Sosyoloji Konferansları*, (18), 81-92.
- ÖZDEMİR, M. (2007). "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Eserlerinde Din-Toplum İlişkisi" (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

- POULANTZAS. N. (1973), *Classes in Contemporary Capitalism*, London: NLB
- SAVAŞAN F. (2013). " *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına: Kamu Ekonomisi*". Kitap Matbaacılık, İstanbul
- SHAW S. (1982). "Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye", c. 1, İstanbul, s. 166;
- Torgler, B. (2005) "Tax Morale And Direct Democracy." *European Journal Of Political Economy* 21.2 525-531.
- ÜLGEN, P. (2010). ORTAÇAĞ AVRUPASINDA FEODAL SİSTEME GENEL BİR BAKIŞ. *MUKADDİME*, 1(1).
- ÜNAL, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik-Olgular, Kavramlar, Kuramlar*. Birleşik Yayınevi.